

Тақриз

ба фишурдаи рисолаи номзиди Юсупова Сурайё Абдумачидовна дар мавзӯи «Таҳқиқи луғавӣ-семантикӣ ва сохтори воҳидҳои луғавии марбут ба наботот дар шеваҳои ҷанубӣ ва ҷануби шарқии забони тоҷикӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзиди илмҳои филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.22 – Забонҳои халқҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африқо, сокинони бумии (аборигенҳо) Амрико ва Австралия (забони тоҷикӣ)

Дар лаҳҷаҳо унсурҳои таърихӣ ҳазорсолаҳо маҳфуз мемонанд. Аз ин рӯ, дар баррасии масъалаҳои забоншиносӣ ба инобат гирифтани далелҳои лаҳҷаҳо муҳим буда, ниғаҳдошти асолати забон ва зуҳури навгонӣҳо дар лаҳҷаҳо раванди таърихӣ забонро бозгӯӣ менамояд. Қисмати лексикӣ лаҳҷаҳои тоҷикӣ ба таври зарурӣ мавриди тадқиқ қарор нагирифтааст. Бо таъсири забони адабӣ маҳдуд шудани доираи лаҳҷаҳо зарурати омӯзиши лаҳҷаҳои тоҷикиро бештар мегардонад. Дар ин замина, омӯзиши таркиби луғавии шеваҳои ҷанубӣ ва ҷануби шарқии забони тоҷикӣ – калимаҳои марбут ба наботот аҳамияти аввалиндараҷаи илмӣ дошта, натиҷаҳои чунин тадқиқот ба бисёр масъалаҳои баҳсталаби забоншиносии тоҷик рӯшанӣ меандозад. Бо дарназардошти ин гуфтаҳо, интихоби мавзӯи рисола актуалӣ ва муҳим ба шумор рафта, таҳқиқи хусусиятҳои луғавию семантикӣ ва грамматикӣ воҳидҳои луғавии марбут ба наботот дар шеваҳои ҷанубӣ ва ҷануби шарқии забони тоҷикӣ раванди ташаккули лексикаи лаҳҷавиро бозгӯӣ менамояд.

Рисола аз муқаддима, ду боб, хулоса, рӯйхати ихтисораҳо ва феҳристи адабиёт иборат мебошад.

Муҳаққиқ дар муқаддима муҳимии мавзӯ, мақсаду вазифаҳои тадқиқот, навигарии он, сарчашмаву усули тадқиқ, аҳамияти амаливу назариявии онро баён кардааст.

Дар боби аввали рисола, ки дорои чор фасл аст, номи анвои мева, зироат, алафу гиёҳҳо аз ҷиҳати пайдоиш, ифодаи маъноӣ, дараҷаи қорбаст, шаклгирии морфологӣ ба таври муфассал мавриди тадқиқ

қарор гирифтааст. Маводи фаровони мансуб ба лаҳҷаҳои тадқиқшаванда ба муҳаққиқ имкони муқоисаи лаҳҷаҳои гуногунро дар қорбасти калимаҳо ва ифодаи тобишҳои нозуки маъноии онҳо фароҳам овардааст. Дар ин боби рисола ба сохти ин қабати лексикӣ, роҳҳои пайдоиш, тарзҳои номгузори онҳо аз тарафи мардум ва ҳудуди интишори локалии онҳо диққати махсус дода шудааст. Бояд қайд намоем, ки барои пурра ифода намудани хусусиятҳои шакливу маъноии калимаҳо муаллифи рисола асосан аз овонависӣ (транскрипсия)-и фонологӣ истифода намудааст ва ин усули дақиқ духӯрагиро дар бозгӯии маъноии калимаҳо аз байн мебарад.

Роҳҳои ташаккули воҳидҳои луғавии марбут ба наботот дар боби дуоми рисола ба таври васеъ тадқиқ гаштааст. Муаллифи рисола нақши унсурҳои калимасоз ва роҳҳои шалгириҳои гуногуни морфологиро дар ин қабати лексикӣ бо дарназардошти омилҳои забонӣ саҳеҳ гурӯҳбандӣ намуда, дараҷаи қорбасти ин ё он воситаи калимасозро бо мисолҳои фаровон қайд менамояд. Дар ин боби рисола тарзи ташкили калимаҳои мураккаб, навъи онҳо, нақши ҳиссаҳои нутқ дар ин қолаббандиҳои сарфӣ, ташаккули воҳидҳои луғавии марбут ба наботот бо роҳҳои наҳвӣ мукамал бозгӯӣ шудааст. Дар шаклгирии ибора чанбаи миллии ҳар як забон акси ҳудро меёбад. Дар шакли ибораҳои гуногун қолаббандӣ гардидани ин навъи калимаҳоро муҳаққиқ аз рӯи усули маъмулии наҳвӣ баррасӣ намудааст, ки ҳулосаҳои ӯ оид ба ин шаклгириҳо лоиқи дастгирист.

Дар рисола, чунон ки аз мутолиаи фишурдаи он бармеояд, баробари дастовардҳои муҳим баъзан нуктаҳои норавшан ё камбудӣ низ мушоҳида мешаванд:

1. Аз таҳлили рисола бармеояд, ки дар он қолаббандиҳои наҳвӣ низ дар мавриди таҳқиқи хусусиятҳои забонии воҳидҳои луғавии марбут ба наботот баррасӣ шудаанд. Дар даҳсолаи охир қисмати наҳвии лаҳҷаҳои тоҷикӣ аз ҷониби муаллифони зиёд мавриди тадқиқ қарор гирифтааст.

Дар кори илмӣ, аз ҷумла фишурдаи рисола, ба ин масъала камтар таваҷҷуҳ зоҳир гардидааст.

2. Сохти калимаҳо дар фаслҳои ҳар як боб ба таври мушаххас баррасӣ шудааст, аммо муаллиф дар фасли чоруми боби аввал – “Номи анвои алафу гиёҳ ва буттаҳо” ин нуқтаро махсусан таъкид менамояд, ки он нолозим ба назар мерасад.

3. Хуб мешуд, ки бо калимаҳои хоси шева ифода гардидани воҳидҳои луғавии марбут ба наботот дар зербоби алоҳида мавриди тадқиқ қарор мегирифтанд.

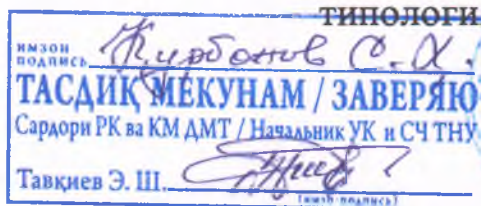
4. Дар фишурдаи рисола баъзе галатҳои имлоӣ ва китобатӣ ба назар мерасанд: лексемаҳои бо ин қолибҳо *ба вучуд омада* (бавучудомада) – с.6; истилох(х)от – с.12, иборатаст (иборат аст) – с.14; истифодаи нимтире ба ҷойи аломати китобатии тире (–) дар саҳифаҳои 8, 12, 14 ва ғ. Инчунин, дар фишурдаи рисола баъзе ифодаҳои духӯра мушоҳида гардиданд: пешравии эҳсосшаванда дар самти баррасии лексикаи шеваҳо (сах.3); роҳҳои суннати калимасозии забони тоҷикӣ (с.13) ва ғ.

Эродҳои зикрфта ҷузъӣ буда, ба қимати кор таъсир намерасонанд. Рисолаи номзоди Юсупова Сурайё Абдумачидовна дар мавзӯи «Таҳқиқи луғавӣ-семантикӣ ва сохтори воҳидҳои луғавии марбут ба наботот дар шеваҳои ҷанубӣ ва ҷануби шарқии забони тоҷикӣ» тадқиқоти комилан анҷомфта буда, муаллиф сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.22 – Забонҳои халқҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африқо, сокинони бумии (аборигенҳо) Амрико ва Австралия (забони тоҷикӣ) мебошад.

Докторанти кафедраи

таърихи забон ва

типологияи ДМТ

Курбонов С.Х.